

ARGUMENTE PRIVIND REALIZAREA UNUI TEZAU DE TERMENI ICONOGRAFICI

IOANA BUTA

Muzeul județean Vâlcea — Oficiul
pentru patrimoniul cultural național

LAURENȚIU ENE

Muzeul județean Argeș — Oficiul
pentru patrimoniul cultural național

Experiența arată că munca cercetătorului artei feudale românești întâmpină numeroase dificultăți din cauza lipsei de unitate a limbajului iconografic și deci, a imposibilității de a codifica informația pe baza stabilității și proprietății termenilor. Centralizarea fișelor analitice de evidență face acută nevoia comunicării în limitele unui vocabular controlat, căruia arta pare să-i rămână, funciar, ostilă.

Preferința istoricilor de artă pentru o gamă largă de materiale de referință indirectă, pentru indicațiile erminilor de zugrăvie, a determinat și ea, în parte, biunivocitatea și labilitatea termenilor iconografici. Erminile sînt folosite în indicațiile de compoziție a sceneilor, dar nu putem lămuri cu ajutorul lor izvoarele de inspirație, textul. Ele descriu modul de reprezentare, dar înțelesul simbolic, absolut necesar pentru pătrunderea sensului, adesea scapă.

I. D. Ștefănescu în „Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești”, reușește o trecere generală în revistă a principalelor teme și tipuri iconografice din aria de cultură bizantină. Caracterul vast și complex al investigației face ca lucrarea citată să lase de dorit prin prezentarea stufoasă a temelor și programelor, prin neglijarea sau omiterea unor tipuri, prin neelucidarea relațiilor acestora cu textele de inspirație. V. Drăguț în „Dicționarul enciclopedic de artă medievală românească” și-a propus să ofere o imagine cât mai clară a principalelor stiluri și forme artistice care și-au manifestat prezența pe teritoriul țării noastre. Operînd selecția în sensul valorii artistice, vechimii, rarității tipologice, autorul dicționarului invită la lărgirea informației.

Credem că în momentul de față este necesară constituirea unui fond de termeni iconografici, care poate pune la îndemîna celor ce studiază iconografia picturii feudale un instrument de maximă eficiență. Contribuția muzeografilor din cadrul oficiilor județene poate deveni prețioasă în condițiile unei mai largi documentări (în bibliotecă și pe teren), a unei cunoașteri aprofundate a surselor și a stabilirii unui circuit informațional de tip „feedback” între evidența realizată de oficiile județene pentru patrimoniul cultural național și evidența centralizată. O acțiune pilot care să antreneze pe cei interesați în realizarea unui tezaur de ter-

meni iconografici, în ordonarea și precizarea lor, în stabilirea unei clasificări a funcțiilor și relațiilor temelor iconografice în raport cu sursele lor de inspirație și cu evoluția lor în cadrul picturii feudale românești, nu ar fi lipsită de utilitate. Pentru rigoarea materialului de informație este necesar să fie tranșate, încă de la acest nivel, aspectele litigioase ale identificării temelor și tipurilor iconografice, a problemelor legate de diversitatea și specificul lor de la o zonă artistică la alta, de datarea lor precum și a considerării transformărilor și restaurărilor, care au putut duce la modificări de ordin iconografic.

În privința surselor de inspirație nu trebuie neglijate temele literaturii populare, ilustrate nu odată, de zugravi (exemple: Moș Crăciun, Avestița, unchișul și moartea etc.).

Avînd ca punct de plecare cunoașterea literaturii ilustrate de pictura feudală românească, pasul cel mai important pentru realizarea unui fond de termeni iconografici va fi convertirea limbajului liric al textelor de inspirație în limbajul științific al iconografiei, care dorește să vorbească despre obiectul său cu rigoare și obiectivitate terminologică a științelor exacte. Pentru aceasta, trebuie culeși, mai întii, termenii și proporțiile ilustrate în pictură. Apoi, trebuie efectuată o clasificare ierarhică a acestora, stabilindu-se raporturile între termenii supraordonați și termenii subordonați.

Se vor decanta prin selecție (prin micșorarea redundanței) termenii neacceptați și termenii corespondenți în alte limbi. În sfîrșit, descrierile iconografice rămăși (la nivelul orizontal de operație) vor fi omologați ca „termeni acceptați” într-un metalimbaj iconografic utilizat de cercetători.

Autorii acestei lucrări concep ordonarea materialului (fondului de termeni iconografici) într-un tezaur, care să conțină numele tuturor personajelor, care fac subiectul unor scene și tipuri iconografice distincte, ca iteme iconografice.

Indispensabilă rămîne indicarea pentru fiecare temă (scenă PA, tip iconografic) a sursei literare de inspirație, ori a prototipului (înzeștrăat cu anume virtuți literare) imitat. Foarte utilă ar fi și conotația topografică-cronologică (de felul: monument de cult, altar, 3/4XIV) ușor de codificat, pentru pictura murală, printr-o cifră care să trimită la un indice anexă.

Din caracterul formalizat al compoziției (elemente formalizate — loci comunes) rezultă stereotipia imaginii din punct de vedere morfologic. Cercetarea stereotipiei picturii feudale românești trebuie să pornească de la determinarea structurii și funcțiilor elementelor componente, să continue cu a elementelor stabile și a celor variabile, să stabilească raportul între tradiție și inovație și să descopere geneza și evoluția funcțiilor anumitor teme (tipuri).

Reîntind vechea metaforă a artei ca limbaj, autorii comunicării propun investigarea axiomatic-deductivă a limbajului formalizabil al picturii feudale românești. Plecînd de la premisa că pictura în „manieră greacă” este formalizabilă, descompunerea ansamblurilor figurative în serii de elemente, care să fie recunoscute, enunțate și repertoriolate într-un tezaur de termeni iconografici, nu poate fi decît un travaliu util cercetării artei. De asemenea, codificarea temelor iconografice vine

în avantajul muncii de repertoriere și fișare, a stabilirii unor relații între caracteristicile aceluiași categorii de obiecte, asocierii anumitor tipuri, variante, subvariante, cu unele caracteristici posibile ale obiectului.

Dincolo de aplicațiile practice, în codificare și în normalizarea informației, realizarea unui tezaur de termeni iconografici, prin identificarea modelelor și studierea variantelor lor iconografice ca imagini artistice, prin stabilirea ariei de răspindire a anumitor tipuri, a anumitor modalități de exprimare plastică, variabile de la un moment la altul, de la un artist la altul, de la zonă la zonă, contribuie la sublinierea specificului național al picturii feudale românești, la valorificarea patrimoniului cultural național.

ARGUMENTS POUR UN THESAURUS D'ICONOGRAPHIE DE L'ART ROUMAIN AU MOYEN AGE.

RÉSUMÉ

Les chercheurs qui se sont adonnés à l'étude de notre peinture médiévale ont signalé plus d'une fois les difficultés du langage iconographique qui n'est pas encore rigoureux et univoque.

L'état actuel de l'informatique et de l'analyse structurelle nous oblige aujourd'hui à poser les prémisses nécessaires pour élaborer un „thesaurus“ de formules iconographiques.

Dès le début les auteurs ont constaté la nécessité de repérer les synonymes, les homonymes et les épithètes (synclitades — en grec) ainsi que leurs correspondances en langues étrangères. Aboutir à un langage normalisé, à un métalangage iconographique destiné aux spécialistes ne peut être réalisé que grâce à la collaboration de tous les spécialistes du même domaine. En vue de cette collaboration les auteurs lancent un appel afin de réaliser un bréviaire iconographique de la peinture du moyen-âge roumain absolument nécessaire pour l'élaboration d'un répertoire iconographique. Grâce à un langage documentaire normalisé sous la forme d'un vocabulaire, ce répertoire adaptable aux programmes automatisés de l'informatique pourra mettre en évidence le caractère national, roumain et autochtone des œuvres murales peintes au moyen-âge en Valachie, en Moldavie et en Transylvanie.